

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՈՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՅՆԵՐՈՐԻ ՌԵԹԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՈՅ ՇԱՐԱԹ 10 ՅՈՒՆԻՍ 1878

ԹԻԻ 1094

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Աւագածողովի գումարումը այսօրուան օրս կատարուած գործ մի է. անցեալ ուրբաթ օր ամսոյ 2ին սկիզբն եղած է խորհրդոյն. որոյ թէպէտև որոշ և պաշտօնական անդեղութիւններ գեւ չեն հրատարակուած, այսու ամենայն արդէն մեծ մասամբ յայտնի եղած են կառուար կէտերը. որոնց վերայ բանակցութեանց միջոցաւ մեծ տէրութիւնք մանաւանդ Ռուսիոյ Ազգայնոց և Աւստրիոյ գահիճք համաձայնած են մէջերին: Ուստի աշխարհիս ընդհանուր խաղաղութիւնը հաստատուած կը համարէ հասարակոց կարծիքը, վստահեցնելով կառավարութեան արդարաւորութեան և հաշտուէր զգացմանց վերայ: Ճշմարտան ըսելով՝ նոյն իսկ կառավարութեանց արքունիքը և դիւանագիտական ինտելիտ և շատ անգամ անձնատիրական և անձնական շահերու խնդրով խողցուած գերբերն պատճառ եղան երեք տարիէ ի վեր պատերազմին և ոսկէ յառաջ եկած արեւմտից հեռանքներուն տեղադրութեանը: Հարստահարութեանց խնդիր էր ի սկզբան, գործը երթալով ազգայնութեան խնդիր դարձաւ. ազգային պայքարներ արթնցան իւրաքանչիւր սրտերու մէջ: Եւ մեծ մասամբ օտար ազգերու շնորհիւ՝ և ոչ թէ անձին գիտակցութեամբ և իմացականութեան լուսով բուսաւորուած: Ասոնց մէջ կան ազգայնութիւնք որ առանց կրօնական և ցեղական յարաբերութիւններ ունենալու. որ և է տէրութեան մի հետ, ինչպէս է օրինակի համար Հայոց ազգը, իւր առանձին բարեմասնութիւնքը և իւր վիճակին մէջ կարևոր դիրք մի կազմելու համար ունեցած յատկութեամբքը բաւական համակրութիւն ստացած է, ինչպէս արդէն օսմանեան մեծադոր տէրութեան, նոյնպէս և Եւրոպիոյ ամեն տէրութեանց առջև. և յոյս ունիւք որ Աւագածողովի և կամ յետ այսորիկ ըլլալիք դեպքանախորհրդի մէջ կարևոր-

ութիւն տրուելով՝ պիտի ջանացուի նորա վիճակը բարեւոքելու համար պէտք եղած միջոցներն ի գործ դնել համամարտութեամբ և գործակցութեամբ: Ի դրան, և վերջ պիտի դրուի մինչև ցարդ կրած անտանելի տառապանաց և եղբունաց ործութեանց: Կայսերական բարեխնամ կառավարութիւնը մեզմէ աւելի լաւ մտածած է անշուշտ, և Սահմանադրութեան օրինաց վերահաստատութեամբք աւելի ազատութիւններ շնորհելու գեղեցիկ խոստումներով արդէն ծրագիր մի պատրաստած և հրատարակուած է, ինչպէս քիչ մի վարը պիտի յիշեմք: Իւր այս նոր օրինադրութեամբ կատարեալ հաւասարութիւն պիտի շնորհէ քրիստոնէից ընդ իսլամաց: Յոյս ունիւք որ այս անգամ՝ չափով սխալին հպատակ ժողովուրդք իրենց ակնկալութեան և բարեմիտ կարծեաց մէջ, երաշխաւորութիւն ունենալով թէ բարեգութ Սուլթանին անկեղծութիւնը և թէ ժամանակիս տուած փորձառութիւնները:

Սոյն դիտաւորութիւնները ճշգրտութեամբ գործադրելու համար արժան դատած է նորին վեհափառութիւնը բարձրա՝ Մէհմետ Բիւշտի փաշայի տեղ, Ն. Բարձրութիւն Սաֆֆէթ փաշան կոչելի պաշտօն Մեծ Եպարզօսութեան պահելով միանգամայն իւր վերայ արտաքին գործոց նախարարութեան պաշտօնը: Սոյն առիթով շնորհած կայսերական հրովարտական հետագայ պարբերութիւնը ուշագրութեան արժանի են. Հարկաւոր ամեն միջոցներու ձեռք առնուիլն ու գործադրութիւնը, այնպէս որ մեր հպատակաց և մեր ժողովուրդաց հանգրգուսութիւնը և ապահովութիւնը վստահացնեն, և երկրին որ ընդ հանրապէս բարեբեր է կրթութիւն, բարեխաղութիւնն ու հարստութիւնն իրականցենք: մեր Սահմանադրութեան պահպանութիւնը և սահմանադրական կանոնաց և գործադրութիւնը. կարգական (նիզամիէ) առանց կարճ միջոցի մէջ վերանորոգութիւնն և բարեւարութիւնը, այնպէս որ սովորու-

մ փտահութիւնն մայ. ամենէն մեծ ուշադրութեամբ (տրուիլը) առանց բացառութեան բոլոր մեր հպատակաց վստահալիման արդարութեան. ամենք ինկնով մեր կայսերական իրգներն ու փոփազները, սկսիք աշխատիլ առանց գործադրութեանը մեր միւս պաշտօնէից և հետ հաւասար միարանութեամբ:

Բ. Դուռն փափաքելով վերջ տալ նաև կրեւտէի խնդրոյն, Անգղիոյ տէրութեան հետ համամարտութեամբ յայտնուած է իւր բռնելիք ընթացքը ի մասին կառավարութեան յիշեալ կղզոյն, և խնդրած է վստահեցնելու Պ. Լէյրթօն, որ գրէ Անգղիական հիւպատոսին և յորդորէ զժողովուրդն որ վերջ տան ապստամբութեան՝ խոստանալով որ երբ պատեհ ժամանակը գայ, Անգղիոյ հետ պիտի համաձայնի կառավարական նոր գրութիւն մի տալու: համեմատ իրենց օրինաւոր խնդրանաց և կղզոյն պիտոյից. և թէ՛ կատարեալ ունիշաշարութիւն պիտի շնորհէ եթէ ապստամբք առաջարկեալ թէ ուր ինքներն ընդունեն յայտնեն:

Կրեւտացւոց ազգային ժողովը սիրով ընդունեցաւ Անգղիոյ միջամտութիւնն և տուած ապահովութիւնները. բայց ի պատասխանի ասաց թէ՛ անյիշաշարութիւնը շնորհուի կանխաւ և տեւ մինչև իրենց դժբաղդ հայրենեաց խնդրոյն վճարական որոշումն: Բ. Դուռն, ինչպէս կը հաստատեն, չհաճեցաւ ապստամբաց սոյն խնդիրը, թեյազրելու առ գործակալն իւր որ ի կրեւտէ խնդիրը սոյն վիճակիս մէջ է:

Պերինեան աւագածողովայն վերայ վերջերս հասած լուրերը կը ծանուցանեն թէ՛ եղած խորհուրդները խիստ թագուն պիտի մնան առայժմ: Ամսոյ 5ին եղած նստին մէջ խնդիր յաղտուած է թէ Յունաստանն ևս պիտի ընդունուի աւագածողովն մէջ թէ ոչ:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՀԱՅԳ

(Շարունակութիւն և Տես զթիւ 1093.)

Հայոց չորրորդ և վերջին իշխանութիւնն հաստատուեցաւ իրենց Ռուբէն անուն մէկ զօրապետին գահակալութեամբ: Այս թագաւորն ինչպէս նաև իւր յաջորդները՝ շարունակ պատերազմ ունեցան թրքաց և Յունաց հետ, որք 1040 թուականին Հայաստան մասն և 20 տարի ետքն ալ հեղեղմանն ողողցին գփփք Ասիա: Հայք խաչակրաց պատերազմներուն ալ մասնակցեցան. բայց արեւմտեան քրիստոնէութեան հետ իրենց այս միացումը բնաւ օգտակար չեղաւ իրենց: Ռուբինեան թագաւորները խնամութիւններ ըրին Անտիոքայ և Կիպրոսի Լատին իշխանաց հետ, և 1311ին Հայաստանի թագը Կիպրոսի իշխանաց տոհմին անցաւ: Խաչակրաց մեկնելէն ետեւ՝ Հայք Հայ արաւոց բոլոր վրէժ-խնդրութիւնն իրենց վրայ բերին, և վերջապէս իրենց Լեւոն 2 թագաւորը բռնութեամբ Եգիպտոս տարուեցաւ, և եօթն տարի հոն բանտարկեալ մնալէ ետեւ փախիլ իրոյ Յովհաննէս Ա. թագաւորն միջնորդութեամբ արձակուեցաւ, և Սպարսկայէն անցնելով Գաղղիա գնաց, ուր 1393 Նոյեմբեր 29ին վախճանեցաւ: Սնոր հետ նաև Հայոց միապետական իշխանութիւնն ալ վերջացաւ: Այն ժամանակէն ի վեր Հայաստանի

պատմութիւնը միմիայն Պարսից թաթարոց և թրքաց իրարու հետ ըրած աշխարհաւեր պատերազմներուն նկարագիրը կ'ընծայէ, որոյ պատճառաւ Հայ ժողովուրդն ալ սկսաւ երկրազնտիս ամեն կողմերը ցրուիլ:

1750ին Ռուսք վրաստանի տիրելով Հայաստանի գրացի եղան, որ թուրքիոյ և Պարսկաստանի մէջ բաժնուած էր: Արդարաւորապէս նահանգը երկտեղ մնաւ, և կուր և երասի գետերուն մէջ տեղ գտնուած երկրիները Պարսից ձեռքն էին, իսկ մնացորդ մասն Օսմանեան իշխանութեան ներքև կը գտնուէր: Ահա այս էր իրաց վիճակն երբ 1826ին Ռուսիոյ և Պարսկաստանի մէջ պատերազմ բացուեցաւ:

1812ին Ռուսաց Ալէքսանդր Ա. կայսեր և Ֆէլիքս-Ալի Շահին մէջ կնքուած Կիւթիսի միջադաշնագրին զորութեամբ Շիրվանի և Եփրինքի գաւառները Ռուսաստանի թոգուեցան: Իսկ Նիկիտայոս կայսեր գահակալութեան միջոցին Շահը գաշնագրութիւնն աւերելով՝ 1826ին սոյն գաւառները վերստին գրաւեց, և Ռուսք մատաղ օգնի հրամանատարութեամբ Պարսկիներն յիշեալ գաւառներէն արտաքսելէ ետեւ՝ Պարսկական Հայաստան մասն, որոյ ժողովուրդն, որ հարստահարութեանց ներքև կը հեծէր, շնորհ համակրութեամբ ընդունեց զանոնք, և երևան, Ապասպատ, Դաւիթ, Որմիա և այլ քաղաքներ հետզհետէ Ռուսաց ձեռքն ինկան: Մի քանի պատերազմներու մէջ Բաքի իշխողութեան

Ապասպ Միրզա իշխանին յաղթելով՝ վերջապէս Պարսկիներն հարկադրեցութեամբ Զայի գաղաղութիւնը կնքելու, որոյ զօրութեամբ կուր և երասի գետերուն մէջ տեղը գտնուած երկրիներն, այն է Երևանայ և Նախիվեանայ իրանութիւնները, Մուղանի գաղաղ միլիէ Լուրճերու մի նաւահանգիստն, և բոլոր կասպից ծովը Ռուսիոյ թողուեցաւ (1828ին): Սոյն գաղաղութիւն մէջ գաղթականութեան իրաւունք տուող յօդուածի մը գորութեամբ բազմաթիւ Հայ ժողովուրդք Ռուսական նոր գաւառները գաղթեցին:

Շահին և Չարին մէջ խաղաղութիւնը գեո. նոր հաստատուած էր, երբ Ռուսիա թուրքիոյ դէմ պատերազմ հրատարակեց, Նոյն միջոցին վիթկէնութէյն զօրապետը Բուլք գետն անցաւ, և Բասթիլէ որ Ասիոյ Ռուսական բանակին հրամանատարն էր, 12.000 զօրով և 70 թնդանօթով Աղէքսանդրուպոլէն ճանաչաւ ելաւ կարսի վրայ յարձակելու համար, զոր տեսնեմէկ օր պատերազմելէ ետեւ առաւ և Եփրատայ գաղաղութիւն մէջ գտնուած Ախլաթ, Արտահան, Պուլաղիտ, Թօլրադ-Գալէ և Տիատին քաղաքներն իրենց գոններն յաղթողին առջև բացին: Զմեռը վրայ հասնելով պատերազմական գործողութիւնք դադարեցան և 1829ին գարնան մէջ նորէն սկսան: Յուլիս ամսոյ 7ին փառքիլ խոյրնըքի և Միլի-Տիւղի մէջ թուրքաց յաղթելով թուրքական Հայաստանի մայրաքաղաքին՝ այն

